

מחלוקת לשם שמים

בו יבואר בס"ד

יסוד ושורש חילוקי הדיעות

בין חסידי ומתנגדי

תיקון עירובין בעיירות ישראל והטלטול בהן

העתיקה 200 שנים

ומשם נפרדו והיו לשתי מחנות בישראל

ערב שבת מברכים אדר ב' תש"ס לפ"ק

פה בארא פארק יצ"ו

לעײַן

ר' אברהם ב"ר צבי יעקב
נלב"ע ד' אדר תשנ"ט לפ"ק

מסורת החסידים והפרושים

בענין הטלטול בעירוב

המצוה לחזור אחר תיקון עירובין, המוזכרת בשו"ע¹, היתה מנהג ותיקין בישראל מאז ומקדם, בעיירות גדולות² כקטנות, בהם תיקנו רבותינו הקדמונים עירובין ע"י צורת הפתח המתיר טלטול מביתם חוצה לרחובה של עיר.

מלבד מטרתה ההלכתית, כאמצעי להשמר ממכשול האיסור החמור של הוצאה בשוגג בשבת³, שיש בה גם משום מצות עונג שבת⁴, תיקון עירובין שימש גם כמטרה עליונה נשגבה⁵ כדחזינן ממנהג האר"י הק' שטלטל טליתו וחומשו בצפרא דשבתא עד המקוה הירועה⁶, ומהמקובל מהבעש"ט הק'.

¹ אור"ח סי' שס"ז סעי' י"ג לענין עירובי חצרות, וסי' שצ"ה סעי' א' לענין שיתופי מבואות, שלא יבוא לידי איסור טלטול, ט"ז.

² "נהגו לערב בכרכים גדולים מאוד, ולא חששו למה שיש שם ס' ריבוא" (שו"ת דברי מלכיאל ח"ד סוסי' ג'). ועי' שו"ת בית אפרים (אור"ח סי' כ"ו דף מ"ה עמוד ב') דהראשונים כתבו שאין לנו רה"ר בזה"ז אף "שהיו מצוי שם כמה עיירות גדולים במדינות אשכנז וצרפת ואינגלטירא, שהיו בו ס' ריבוא, כגון עיר גדולה פאריז, לונדון, ווינא, פפ"מ, ועוד רבים כהנה כרכים גדולים אשר הזמה רוכלי העמים ומרובה באוכלוסין מאוד".

³ דהאי ברכה על מצות עירוב, היא על מצות התיקון הגדול הלו, להשמר מאיסור הוצאה אשר ממש א"א להזהר ממנו (שו"ת חת"ס אור"ח סי' צ"ט).

⁴ עי' רב נסים גאון ריש ברכות, שמצות עונג היא הלכה למשה מסיני. תוס' שבת קכ"ב ד"ה מעמיד בשם המכילתא, למען ינוח, דאין מנוחה רק ממלאכה, אלא גם להיות לו נוח ולא צער. ועי' יראים סי' תכ"ט. ועי' פרישה אור"ח סי' שצ"ה ס"ק א' ח"ל, "לצורך הנאתו כדי לטייל או להביא צרכי אכילתו, וזה מצוה כמ"ש וקראת לשבת עונג".

⁵ עי' לקמן מהערה 29 ואילך.

⁶ שעה"כ ענין רחיצה בדי"ה ענין העירוב, ח"ל "הנה ראיתי למורי ז"ל שבשחרית יום שבת הי' מוליך עמו הטלית והחומש מביתו לביהכ"נ, וגם הי' מוליכו לבית הטבילה אשר מחוץ לעיר צפת ת"ו אותה הנודעת".

מאידך, החמיר הגר"א ז"ל על עצמו מאד שלא טלטל בעירוב, עד כדי כך, שאפי' בחצרו ובתוך ביתו לא נשא כלום בכיסי מלבושיו, והחמיר אפי' על נשיאת תכשיטין לנשים אף בתוך ביתם וחצרם.⁷ ואכן גאוני ישראל לבית בריסק זצ"ל החמירו על עצמם כדעת הרמב"ם שרחוב ברוחב ט"ז אמה הוא רשה"ר דאורייתא לכל דבר, ולכן החמירו גם שלא לישא תכשיטין ואפילו לא לצאת עם טלית קטן ברוחב.⁸

העירעור ההלכתי הראשון והתקיף נגד מנהג עתיק זה של ישראל המטלטלים בעירוב, יצא מקולמוס תלמיד תלמידו (הגר"ח מזואלאזין זצוק"ל) ה"ה הגאון הגדול רבי יעקב ברוכין אב"ד קארלין (בהיותו עדיין אב"ד האראדק) ד"לא ישר בעיני מאד המנהג הלזה... דלאו שפיר עבדי וחוששני להם מחטאת".

בקונטרס תשובתו הרמה ששלחה לבראד"ר⁹ (והדפיסו אח"כ בספרו שו"ת משכנות יעקב סי' ק"כ-קכ"ב), ערך המשכנ"י מערכה גדולה נגד נו"כ השו"ע רבותינו ה"ז והמג"א, בו הלך ומנה מנין הראשונים, שלרעתו הגדולה הם רוב מנין ובנין, הסוברים דרחובות הרחבים ט"ז אמה, אף אם אין ס' רבוא עוברים בהן, הוי "רשות הרבים" שאינם ניתרים בצורת הפתח אלא רק בדלתות.¹⁰

למולו נעמד כחומה בצורה הגאון הגדול רשכבה"ג רבי אפרים זלמן מרגליות זצוק"ל אב"ד בראד, לחזק ולקיים פסק השו"ע ונו"כ, ולהגן על מנהגן של ישראל קדושים, והשיב בארוכה (בתשובתו "בית אפרים" או"ח סי' כ"ז) להגאון משכנ"י, ש"אין כח ביד שום אדם לערער על המנהג אשר נתייחד עפ"י גדולי עולם חכמי צרפת

⁷ עה"פ "בזעם" תצעד ארץ (חבקוק ג יב) שהוא ר"ת זיביחה עירובין מ'קוד, שע"י ג' יסודות אלו תצעד ותתייחד הארץ (בית אהרן בליקוטים, וראה בעש"ט עה"ת פ' יתרו אותיות יח-יט)

⁸ "שערי רחמים" (מנהגי הגר"א) הל' שבת אות צ"ג, וז"ל: "שלא לישא בשבת כלל אפי' במקום שיש עירוב. אפי' בחצר ובבית לא ישא כי אם בידו. וכן אשה אם יודעין בה שתקבל הדברים, מצוה לומר לה שכל התכשיטין אסורים אפי' בחצר ובבית".

⁹ דלגבי יציאה בט"ק לרה"ר דאורייתא אין סומכין על מה דסמכין לגבי ברכת ציצית דתכלת אינו מעכב.

¹⁰ בשו"ת משכנות יעקב, בראש תשובה זו הדפיס המחבר את המלים דלהלן באותיות מרובעות: "שאלה זו ותשובתי שלחתי לק"ק בראדי, ליד כבוד הרב הגאון המפורסם נר ישראל וכו' מזה"ר אפרים זלמן נר"ו".

¹¹ שו"ע או"ח סי' שס"ד סעיף ב'.

ואשכנז אשר אנו מבני בניהם ומימיהם אנו שותים, וכל מה שטרחתי, לא טרחתי אלא בשביל ידידי החכם השלם החריף ובקי בחדרי תורה מו' יעקב נ"י מק"ק האראדק, הנה זה בא קונטרסו והאריך למעניתו וקרא ערעור על מה שכתב הט"ז והמג"א שיש לסמוך וכו'. ולבבו לא כן ידמה, וערך מערכת הפוסקים החולקים. ולזאת הוכרחתי להיות מונה והולך גדולי עולם הסוברים כן. וגם אשר חשב ידידי החריף הנ"ל לחזי לאצטרופי איזה גדולים לדעת האוסרים, טעו במנינא, ולכבודו אמרתי לבוא קצת על סדר קונטרס וכו'. - בהמשך דבריו מעיר שמלבד זאת - עי' באורים ותומים בקו' התפיסות, שאין להעמיד יסוד על מה שנראה לעינינו כי אלו הפוסקים הם רבים וכו', כי מי יודע כמה חולקים וכמה מהפוסקים אשר המה עודם בכתובים כו', וקיימו וקבלו עליהם חכמי הדור לשמור ולעשות כהכרעת המחבר והרמ"א¹².

אך בוואלאזין בתקופה זו עדיין לא נקבלה וגקיימה הכרעה זו, והיינו דהגר"א עצמו חלק, כידוע, גם בהלכה על הכרעות פוסקי גאוני קמאי קשישאי, ו"המקומות שחולק הגר"א על הכרעת השו"ע המה למאות"¹³ וכדחזינו בביאוריו.¹⁴

גדולי האחרונים, אף שדרכו בקודש זו של הגר"א היתה להם לזרה בימיו, שיוכל יהי' מי שלא יהי', לחלוק על הכרעות בעלי השו"ע, עכ"ז על הגר"א עצמו לא הקשו קשיות, באשר הכל הכירו בסמכותו, כי סוף סוף "לא קם כמוהו מימות הקדמונים"¹⁵, "ומימות

¹² באו"ח סימן שנ"ז סעי' ג' דבזה"ז לית לן רשות הרבים, וכן בעור כמה דוכתי. ובדרכי משה סימן שס"ד ס"ק א' בשם מהר"ם מרוטנבורג.

¹³ לשון החזו"א בקובץ אגרותיו (ח"א עמ' נח-נט) "הגר"א... נחשב כאחד מן הראשונים, ולכן חולק עליהם בכמה מקומות בתוקף עזו... לא יתכן לתמוה עליו למד יחלוק על השו"ע, והלא מקומות שחולק הגר"א על הכרעת השו"ע המה למאות".

¹⁴ ועי' מה שכתבו בני הגר"א ז"ל בהקדמתם לביאורי הגר"א על או"ח ח"ל: "וכן הבטיח לי שיעשה פסקי הלכות מארבעה טורים בדעה מכרעת לכתוב רק דעה אחת הישרה בעיני חכמתו בראיות חזקות ועצומות שאין להשיב. ביקשתי כמה שנים לפני פטירתו, והשיב לי פעם אחד, אין לי רשות מן השמים" עכ"ל. ולעומת זאת על השו"ע של מרן הביי כתב החיד"א (בשה"ג ערך כ"י) שקיבל בקבלה אשר "הסכימו מן השמים ותנתן דת ע"י מרן הקדוש". וכבר הרמ"א ז"ל בתשובותיו כתב אל הבית יוסף "חלילה להמרות דברי מעלת כבוד תורתו דמר, וכל החולק עליו כחו לק על השכינה".

¹⁵ והגה"ק מוהרא"ל צינץ מפלאצק וצוק"ל בשו"ת משיבת נפש סי' ט"ז.

רבינו (הרמב"ם) לא עמד כמותו לב מבהיל בשני תלמודים ובכל תורה שב"ע¹⁵ וסדורה ושגורה בפיו¹⁶.

ואעפ"י שגדולי דורו סברו שדרך מיוחדת זו היתה רק בסמכותו של הגר"א בלבד, אך נראה שהגר"א עצמו לא סבר כן, אלא שברוב ענותנותו סבר שזהו המהלך הישר והנכון בכלליות¹⁷ בדרכי ההוראה, כפי שהעיד גדול תלמידיו הגר"ח מוואלאזין זצוק"ל, ח"ל: "הזהרתי בזה מפי מורי קדוש ישראל רבינו הגדול הגאון החסיד מוהר"א נ"ע מוואלנא, שלא לישא פנים בהוראה"¹⁸ אף להכרעת רבותינו בעלי השו"ע¹⁹.

¹⁵ הגה"ק מהר"א מקאמארנא זי"ע בסוף הקדמתו לפירושו מעשה אורג ופני זקן על סדר טהרות. ועי' בס' רוח אליהו עמוד פ"ה, שע"ד השאלה "אילו הגר"א הי' חי בתקופת האמוראים, האם הי' נחשב לאמורא", השיב הגר"ח מוואלאזין "חס ושלום, אולי כהר"ף והרמב"ם". ולפי נוסח אחר "אולי כהרמב"ן והרשב"א".

¹⁷ כדרכו בנגלותיה של תורה, כך גם בנסתרותיה הגר"א לא נשא פנים אף להאריז"ל. ואל יעלה על הדעת אפי' איוה הרהור חלילה ביחס של הגר"א ז"ל להאריז"ל, כמו שכתב תלמידו הגר"ח מוואלאזין (בהקדמתו לספרא דצניעותא) ח"ל, "לקחה אזני דבת רבים... להטיל מום בקדשי שמים... באמרים שהרב הקדוש די רוח אלקין קדישין ביה, האריז"ל, לא הי' נחשב בעיניו ח"ו... עיני ראו יקר תפארת קדושת האריז"ל בעיני רבינו הגדול נ"ע, כי מידי דברי עמו אודותיו, אירתע כולא גופי, ואמר, מה נאמר ונדבר מקדוש ה' איש אלקים קדוש ונורא כמוהו...". אלא, דמה שהאמינו שאר המקובלים, ובפרט אצל תלמידי הבעש"ט, שכל קבלת האריז"ל כולה, היא תורה מן השמים מפי אליהו, זאת לא הי' מקובל אצל הגר"א ז"ל, וכדכתב בעל התניא ז"ל (כאגרת קדוש - ל"ד) ח"ל, "יודיע לנו בבירור גמור, שהגאון החסיד נ"י אינו מאמין בקבלת האריז"ל, בכללה, שהיא כולה מפי אליהו ז"ל, רק מעט מזעיר מפי אליהו, והשאר מחכמתו הגדולה, ואין חיוב להאמין בה... ולו משפט הבחירה לבחור לו הטוב והישר מכל כתבי קדוש הקדשים האריז"ל...". הרי ראע"ג דהגר"א אירתע כולא גופי' מקדוש איש אלקים קדוש ונורא האריז"ל, עכ"ז לא נשא פנים מלחלוק עליו בפירושי תורת הנסתר, כמו על שאר גדולי האחרונים, כולל בעלי השו"ע (בדרך אגב, יש לציין שהגאון בעל אג"מ ז"ל ספ"ע בזה בעקבות הגר"א ז"ל, כי בתשובותיו (או"ח ח"ד סי' ג') כתב ח"ל, "האריז"ל ופע"ח אף שגדול מאד, הוא כאחד מכל הפוסקים שרשאים לחלוק עליו, אף בדברי הקבלה", ודברים כאלו קשים להולמם, ובפרט בקהל חסידים).

¹⁸ בתשובותיו חוט המשולש (סוסי"ט) מודפס כאן תיבת וכו' בהשמטת חמשת המלים שלאחריה.

¹⁹ עליות אליהו עמוד 56. ועי' בספר "רוח חיים" להגר"ח מוואלאזין בפ"א דאבות משנה ד' ח"ל: וזהו ששנינו "הי' ביתך בית ועד לחכמים והיו 'מתאבק' בעפר רגליהם", מלשון ויאבק איש עמו, שהוא ענין התאבקות מלחמה, וכן אנו נגד רבותינו הקדושים אשר בארץ, ונשמתם בשמי מרומים, המחברים המפורסמים וספריהם אתנו, הנה ע"י הספרים אשר בביתינו, ביתינו הוא בית ועד לחכמים,

עד שבאו תלמידי תלמידי-תלמידיו והמשיכו בדרך זו שלא לישא פנים אף להגר"א²⁰ ופשוט, ומאידך היו מרבני ליטא שאמנם המשיכו בדרך זו בכלליות, אך התרעמו על אלו שהניחו את דברי הגר"א בצ"ע.²¹

כאמור, אעפ"י שהוראה תקיפה זו נאמרה מפי הגר"א לבחיר תלמידיו, אבל מכאן ועד להתפשטות הוראה כזו שתשמש כהנהגה קבועה גם לתלמידי תלמידיו ולדורות, שלא לישא פנים בהוראה לבעלי השו"ע, אין דעת העולם סובלתו.²² כי הרי הגר"ח מוואלאזין כבר העיד על עצמו, שאף שהוזהר כן מפי מורו ורבו "אעפ"כ מעודי זחלתי ואירא לקבוע הלכה עפ"י דעתי העניה והחלושה".²³

אך עכ"ז תלמידו המשכנ"י, לא נשא פנים והמשיך לצעוד בדרך המופלאה הלזו.²⁴

והוזהרנו וגם ניתן לנו הרשות להיאבק וללחום בדברים, ולא לישא פני איש, רק לאהוב האמת, עכ"ל.

²⁰ עי' בשו"ת אהל משה לרבי אליעזר משה, הגדול מפינסק, נרפס באור התורה פרק ט"ז אות יב.

²¹ ח"ל הגדול מפינסק (שם), "והנה קנאת אליהו אכלתהו, על כי באתי בצ"ע על דברי קדשו של הגר"א ז"ל, ודרך בזה בדרך הרבה מרבני ליטא שיחיו. אנכי לא כן עמדי ולא אחשוב היות נוחה בזה דעתו של אותו צדיק, אשר האיר עיני העם לחפש בחורין וסדקין אחר כל הראשונים ז"ל, ולא לשאת פנים נגד האמת לפי ראות העין... והבאים אחר הגר"א ז"ל כבעל חיי אדם שידע עוצם קדושת רבינו ז"ל, וגדול תלמיד תלמידו בעל משכנות וקהלת יעקב ז"ל, וכן שמעתי בשם הגר"ח מוואלאזין... והמאמינים בזה לא תלמידיו הם, כי לא למדו דרכו רק דרך מנגדינו אשר יעקשו הישרה למען כבוד גדוליהם, והוא כבוד המדומה". ועי"ע מש"כ בעל "חיי אדם" (בהקדמתו לבית אדם הנספח לספר חכמת אדם) ח"ל, "והנה דברי מחותני גאון ישראל וקדושו אשר מימיו אנו שותים המקובל האלקי החסיד המפורסם מהר"ר אליהו חסיד דקהלתינו, לא הבאתי כלל דברי כמעט, רק איזו גרגרים, כי שמעתי דיבת רבים המתרעמים עלי על שבאיזו מקומות בחיבורי חיי אדם השגתי עליו, ובחלתי ספק שאנשים האלה אינם בקיאים בלימוד הפוסקים... ובדאי זה הוא נחת רוח להגאון יותר ממי שיאמר שפיר קאמר, ועתידין ליתן הדין על שמונעים נ"ר מהגאון", עכ"ל.

²² כפי שסיפר הגר"ד סאלאווייציק משמיה דאביו הגר"ז גאב"ד בריסק זצ"ל, שג' היו שחלקו על השו"ע. הא' היה הגר"א ז"ל, איהם האט מען פארשטאנען. הב' היה הגר"ח מוואלאזין, און איהם האט מען געדולט. הג' היה המשכנות יעקב, און איהם האט מען ניט מוחל געווען.

²³ בתשובתו חוט המשולש סי' ט' להגאון ר' חיים צבי ברלין בעל עצי אלמוגים אב"ד אה"ו.

²⁴ ראה לעיל עדות הגדול מפינסק.

עצם גישה רגישה זו שהמשיך בה המשכנ"י, היא יסוד ושוורש המחלוקת שעליה יצא הבית אפרים ללחום מלחמתה של תורה, כי בתקופתם כבר היו רבותינו בעלי השו"ע ונו"כ בבחינת "חתימת התלמוד", וקיימו וקבלו עליהם חכמי הדור לשמור ולעשות כהכרעתם.²⁵

כאשר מתבוננים בתשובות הני תרי גדולי עולם, מלכד ההבדל הבולט ב"דרך הלימוד" שבין חכמי בראד בגליציא שבפולין ובין וואלאזין שבליטא, הרי יש להבחין גם בהבדל היסודי שביניהם ב"דרכי ההוראה", המכריעים דעת תורה והלכה עפ"י כללים השונים זה מזה, עד כי מבין תשובותיהם נראה כי מדברים המה בשפה שונה, מבלי מענה זה לזה על חלק מטענותיהם השורשיים בעיקרי המשא ומתן שבתשובותיהם.

עד כדי כך, שבהגיע תשובת הב"א סברו בוואלאזין שהמשכנ"י הוא זה שניצח,²⁶ ובבראד ה"י פשוט שלהלכה הצדק עם הגאון ב"א.

ולהבנת הדברים, גם מבלי להכנס לתוך גוב האריות בעצם השקו"ט ההלכתי שביניהם, חזינו דהמשכנ"י בקונטרסו סופר ומונה ראשונים מגדולי אשכנז וספרד שלדעתו, יחד מהווים "רוב" להכרעת ההלכה דלא בעינן ברחובות ס"ר בוקעין בו להיחשב רה"ר. המשכנ"י מעלה טענות ותמיהות על המג"א והט"ז הנקטים דשיטת המחבר כדעת

²⁵ עי' שו"ת פנ"י ח"ב סי' נ"א להגאון בעל מג"ש ח"ל: לפי מנהג בני מדינתנו יצ"ו בדבר המודפס בשו"ע, אין לשנות ח"ו שום דבר וכתורת משה, ואפילו בדברים המוכרחים מחייבין אנו לעיל פילא בקופא זעירא דמחטא. ובשו"ת צ"צ (הראשון) סס"ט, ובשו"ת חתנו הגאון בעל עבוה"ג סמ"ח שכ' דכל הפורש ממנו כפורש מן החיים. ובשו"ת שער אפרים סי' קי"ג. ובשו"ת חו"י בהשמטות. ובקיצור תקפו כהן סי' קכ"ג וקכ"ד ח"ל, קיימו וקבלו חכמי הדור לשמור ולעשות ככל האמור במטבע הקצר השו"ע והרמ"א ח"ל, ולדעתי אין ספק כי הכל בכתב מיד ה' עליהם השכיל ורוח ה' נוססה בם להיות לשונם מכוון להלכה וחפץ ה' בידם הצליח, עי"ש.

²⁶ בעת הרצאת שיעורו בה"ל שבת (אייר תשכ"ג), סיפר הרי"ד סאלאווייטשיק ז"ל מבאסטאן, שבעת חילופי המכתבים, הגם שהגאון ר' אפרים זלמן מרגליות ה"י בעה"ב ולא תפס משרת רבנות, ה"י נודע ומפורסם כפוסק הדור בגאליציא בתקופה ההיא, ואילו הגאון ר' יעקלע קארלינער ה"י נודע ומפורסם כפוסק הליטאי בחיי מורו ורבו הגר"ח מוואלאזין, וכל יהודי ב' העיירות מתעוררים וסקרנים לדעת, מי ינצח את מי, במלחמתה של תורה. וכל תלמידי ישיבת וואלאזין היו מצפים לבוא הדואר עם המכתב החדש מבראד, בכדי לעיין בו מי ניצח. עד כדי כך שאפילו זוגתו של הגר"ח נ"ע יצאה מבית המרקחת וביקשה שיודיענה בעלה מי נצח את מי. ולאחר שקרא את המכתב (תשובת הב"א) חזר לאשתו ואמר, דער גאליציאנער האט פארלוירן !!! ועי"ע בהקדמת המו"ל לשו"ת משכנ"י להוצאתו השניה, ובהקדמת ספר "קרן אורה" אחי המשכנ"י.

המקילים. כמו כן הוא מוסיף מדיליה עוד ראיות משלו לחזק את דעת המחמירים, ומכל אלו קורא תגר על המנהג הישן שלא ישר בעיניו ולא שפיר עבדי.

מאידך, הבית אפרים בתשובתו חזרה, לאחר שמפלפל ביסודותיו של המשכנ"י בדעת הראשונים, כותב ח"ל: "כבר הרימותי ידי והראיתי פוסקים אלו (המצריכים ס"ר) כי הם הרבים. וגם כי אנן בתר חכמי אשכנז וצרפת גרין, שאנו מבני בניהם ותלמידי תלמידיהם, וכל מנהגינו על פיהם ונוהגים כדבריהם במקום שהם חולקים על גדולי ספרד, אף היכא דליכא רובא, וכ"ש בזה דרובא דאיתא קמן קיימו בשיטת רש"י, כאשר הוצאתי במספר צבאם. ואשר חשב ידידי כי הסוברים דלא בעינן ס"ר המה הרבים, נהפוך הוא. ואם מעט ואוסיפה כהנה מגדולי האחרונים (ביניהם מונה את רבותינו הבי"ח, מהריט"ץ, מהרי"ט, שו"ת פ"י בשם אביו של הש"ך, פנ"י, כנסת יחזקאל), וכבר כתבתי לעיל, שכן הסכמת בעלי השו"ע ומפרשיהם ז"ל ורוב מגין גדולי הראשונים.

כל זאת לענין ה"מנין", ובנוגע למעשה - חזר הב"א לקיים ולחזק את ה"מנהג הפשוט" - "אחרי שבתרומת הדשן (ס"ר ע"ג) הביא דברי המרדכי בשם ר"י וכתב דמהר"ם (מרוטנבורג) הוסיף אפי' אין דלתות נעולות, וכתב דהכי נהוג עלמא היתר פשוט - ופסקינן דינים אפומיה (בשו"ע ס"ר שנ"ז וס"ר שס"ד), ודאי שאין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל".

המשכנ"י מתגונן ומשיב לב"א ח"ל: "והרבה מעב"ת להשיב על הדברים האלה, בקול רעם ותרועה, כאילו ח"ו כתבתי לסתור דעת כל הפוסקים... אמרתי אני בלבי יהלמני צדיק חסד... אך מאד נפלאיתי על ככה, מאי טעם לא מהפך מר בזכותי, וחלילה לי להפוך דברי אלקים חיים, אבל הדברים נכונים למבין וישרים למוצאי דעת, אין בהם נפתל ועקש", וברוב גודל חריפותו מוסיף וחוזר לעקור הרים ולטווחן בסברותיו.

ברם על המנהג הפשוט שהוכיח הב"א מהני גאוני תקיפאי קשישאי, דהכי נהוג עלמא היתר פשוט, ודפסקינן דינים אפומיה, שהם יסודות מוצקים בדרכי ההוראה בבראד והנהוגים בגאליציא שבפולין, ברוסיה ובכל מדינות אוסטרי-הונגאריה הגדולה, על כך המשכנ"י לא התייחס בתשובתו השנייה.

ומאידך חזין, שהב"א אפילו לא טרח להשיב על ראיותיו "העצמיות" של המשכנ"י נגד שיטת רש"י המקובלת, וכך כותב לו

הב"א" "והנה החכם נ"י הביא עוד ראיות, וכולם אין בהם כדי הכרע כלל, והחכם עיניו בראשו, כי לכולהו אית להו פירכא, ולולי כי יאריך הזמן, הייתי מפרש אותם". וע"ז התלונן המשכנ"י בתשובתו השניה, "הוד מעלתו העלים עינו הבדולח מלהשיב לי עליהן אף בקיצור, מה עוול מצא בהן שכתב שאין כדאי לטפל בהן".

בו בזמן שעל ראיותיו של הב"א מגדולי האחרונים דסברי כדעת רש"י (כהב"ח, מהריט"ץ, מהרי"ט, שו"ת פ"י בשם אבי הש"ך, פנ"י, כנסת יחזקאל). עליהם כותב המשכנ"י, "אין להאריך עוד ולפלפל בדברי אחרוני זמנינו, יהיה דעתם אין שיהי, אין הכרעתם מכרעת להקל, כיון שלא פלפלו כלל בעיקר הדין ומקור מחצבתו".

והנה אף שחביבין היו להגאון ב"א סברותיו העמוקות של הגאון משכנ"י, כפי שכתב לו "חדאי נפשאי בפפולו, יישר חילו", אך מכאן ועד לענין הכרעת הדין להוראה מעשית לא ראה בפפוליו הב"א שום קשר. ואמנם היטב הבין זאת המשכנ"י, כמרמוזו ממכתבו השני לבראר "והרבה מעב"ת להשיב... בקול רעם ותרועה, כאילו ח"ו כתבתי לסתור דעת כל הפוסקים... אמרתי אני בלבי יהלמני צדיק חסד... אך מאד נפלאיתי על ככה, מאי טעם לא מהפך מר בזכותי, וחלילה לי להפוך דברי אלקים חיים".

קול נהמת אריות אלו, היוצאים מקולות מים רבים אדירים משברי ים התלמוד, מציגים בפנינו תמונה ברורה של שני עולמות שונים, כללי ודרכי הוראה שונים, שבין וואלאזין לשאר עלמא, אשר משם נפרדו והיו לשני ראשים, מאז ועד עצם היום הזה. מחזר גיסא אוהרת הגר"א "שלא לישא פנים בהוראה אף להכרעת רבותינו בעלי השו"ע" - מעשה רב (הגר"א) שהחמיר לעצמו ולא טלטל בעירוב - תלמיד-תלמידו המשכנ"י "לא ישר בעיני מאד המנהג הלזה... דלאו שפיר עבדי וחוששני להם מחטאת". ומאידך גיסא עמידתו האיתנה של הב"א המחזק ומקיים את "הסכמת בעלי השו"ע ומפרשיהם ובפרט אחרי שבתרומת הדשן הביא... דהכי נהוג עלמא היתר פשוט ופסקינן דינים אפומיה, ודאי שאין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל".

למעשה, ה"חוששני לחטאת" של המשכנ"י כלל לא הפריע לתקן צוה"פ ברוב העיירות שבעולם, כולל במבצרי ליטא המפורסמות כמו ווילנא, וואלאזין, בריסק, ואפילו בקארלין²⁷. אך למרות כן, עדיין היו

²⁷ מקום רבנותו של המשכנ"י. כפי שראינו בכת"י שטר-התמנות חדשה להרבני ה' משה ב"ר זאב ווילק שימש כמשגיח לפקח על העירוב דק"ק קארלין, לאחר

גדולי ישראל בדורות האחרונים שהמשיכו לפסוע בעקבות אותו
ה"חוששני לחטאת" הנ"ל. ומה שהחשש לא נתקבל בתפוצות ישראל
כ"ספק דאורייתא" הוא מפני ש"אם באנו לעכב, לא לבד שלא
יצייתו, אלא נראה כמשתגעים".²⁸

הפרושים - מתנגדי העירוב, החסידים - חסידי העירוב

הרי דלפנינו "פרשת דרכים", דרך א': "שלא לישא פנים בהוראה אף
להכרעת רבותינו בעלי השו"ע". דרך ב': "שאין לערער ולהרהר אחר
המנהג כלל".

פרשת דרכים זו, מפולשת מקצה אל הקצה. כי בעוד שדרך א'
הובילה ל"חשש חטאת" ובגללה "לא שפיר עבדי" המתקנים צוה"פ
להתיר הטלטול בכל העיירות וכו', הרי שדרך ב' הובילה לכיוון
הפוכה לגמרי. דמכיון ש"אין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל", אזי
לא זו בלבד שאין שום ריעותא בתיקון צוה"פ, אלא "שראוי ונכון
לכל קהל עם ישראל בכל מקומות מושבותיהם לתקן צוה"פ כדי
שלא יכשלו בהוצאה מרשות לרשות ביום השבת קודש... שאי אפשר
בשום אופן לקהל ישראל לשמור... בכל יום השבת מבלי להוציא
מפתח ביתו החוצה".²⁹

ואכן גדולי ומאורי ישראל, שהלכו בדרך המלך הלזו, השתדלו
ועודדו וזירזו ע"ד תיקון עירובין בכל עיירות ישראל די בכל אתר
ואתר. ועד כדי כך, שאפילו אם לצורך זה היו צריכים להשתמש
ב"קולות"³⁰.

שההשגחה עד כה היתה בעצלתיים, ובאו על החתום ביום ד' טו"ב כסליו תרנ"ו
עשרים ושנים בעלי בתים, ומתחתיהם חתימת המרא דאתרא הגאון הגדול שר
התורה מוהר"ר דוד פרידמאן זצ"ל אב"ד דק"ק קארלין.

²⁸ ערוך השולחן אר"ח סי' שמ"ח סעי' י"ח.

²⁹ שו"ת חתם סופר אר"ח סי' צ"ט.

³⁰ שו"ת חידושי הרי"ם סי' ד' וז"ל "ע"ד הטלטול בעירנו... איני יודע למה רי"מ
מחפש אתר חומרות, דבר שהעיד מהרי"ט שנהגו היתר ע"פ זקנים ואחריו כנסה"ג
תלמידו והגאון החסיד דבר שמואל ושיבט הרבה המתירין, כי באמת הוא להרים
מכשול, וחכם צבי מחזיק את הרב דבר שמואל לחסיד וזהו חבירו של הגידולי
תרומה... לפענ"ד אין להחמיר רק כשאפשר לתקן בניקל". (עי' לקמן דברי הגה"ק
בעל חידושי הרי"ם בנספח לקט מילי דחסידותא על רום מעלת ענין העירוב).

וז"ל שו"ת נפש חיה אר"ח סוסי" כ"ה, "ולדינא בעיר שרבו המתפרצים... צריכין
אנחנו לגבב כל הקולות שאפשר להקל. ובחת"ס בסי' פ"ט הביא שבעירו פרעשבורג

משנה תוקף ה' לענין תיקון עירובין אצל רבותינו תלמידי תלמידו של הבעש"ט הק' זי"ע³¹. כי בנוסף לענין הצלת רבים משגגת מכשולי הוצאה החמורה, ראו בתיקון עירוב המתיר טלטול, השראת קדושה במקום³² שנהפך לרה"י, שקדושתה עולה עד לרקיע³³. ויש בה תיקונים וסודות נשגבים הידועים למארי דרוזין³⁴.

ה' שם פרצ' במקום א' בהעיר באופן שאוסרת ע"פ דין, ולא אמר מידי, לאשר הדור פרוץ במילואו והי' קשה לפניו לתקן. ואם זה אמר החתם סופר בעיר פרעשבורג ובימים הראשונים אשר היו טובים מאלה, מה נאמר אנחנו בימים האלה.

³¹ הגה"ק בעל "ייטב לב" זי"ע הבטיח בצוואתו את העוה"ב שלו למי שיוציא מכח אל הפועל את העירוב בעירו שהתנגדו שם לכך, עי' גדולת יהושע (נאסויד) או"ק לב.

כן ידוע שהגה"ק משינאווא זי"ע השתדל ועשה פעלים בעת ביקורו בכמה עירות שעדיין לא היו בהם עירוב, עד שהבטיח למי שיתקן שיוכלו לשאת שם בשבת, אשתו ג"כ תוכל לישא (פרי בטן), עי' "דברי יחזקאל החדש" עמוד קמ"א וז"ל, "בעת שהי' בלימאנוב, במשך הזמן שהי' שם באו אצלו כמה אברכים להזכיר עצמם להפקד בורע של קיימא, וכשהי' מוכן כבר לנסוע, נתקבצו אליו ביחד והפצירו בו שיפעול ישועה עבורם. והתחיל לצווח, לא אוכל להבין, אם אין עירוב בהעיר ווי אזוי קען מען טראגען. זאל מען מאכען אן עירוב וועט מען קענען טראגען. וכמובן קיימו דבריו, ואני עוד הכרתי כמה מאותם שהי' להם אז ישועה על ידו. וכעין עובדא זו הי' כשביקר הגה"ק משינאווא בעיר קאשוי. וב"דברי שלום" מבנו הגה"ק מסטראפקוב צווק"ל כתב בהערותיו על תוס' חיים שעל ספר חיי אדם, שטועין המחמירין מצד החשש שמא לפתע נתקלקל העירוב, ובפרט בערים גדולות, כי המחמיר יותר ממה שהחמירו חז"ל הוא הדיוט.

³² וכך כותב מוהרר"י בשעהמ"צ פ' בשלח דרוש ג' בשם האריז"ל, "ועל ידי כך יתבטל כח הדינין, ותתבטל אחיזת הקליפות, ויוכל האדם להכניס ולהוציא... בלי פחד מהקליפות".

³³ פתחא זוטא בהקדמתו בשם הגה"ק מהר"ל הורוויץ אבד"ק סטאניסלאוו בספרו פני ארי פ' ויצא.

³⁴ הקדמת תיקוני זהר וע"ש בכסא מלך דף ח'. והרר"ו ז' כתב בטעמי המצות פ' בשלח, וז"ל, "לכן פ' עירוב נעשה באופן שיכריע קו האמצעי לב' קוין דנו"ה הימיני והשמאלי שיערבו יחד בקו האמצעי שהוא יסוד המכריע ולהמתיק הגבורה מהחסד ע"י קו האמצעי תפארת, ונעשים שם ע"ב רי"ו, והגבורה גימטריא רי"ז סוד אותיות עירוב, כי ע"ב רי"ו נתערבו יחד נמתקו זה בזה ע"י קו האמצעי תפארת, לכן נקרא עירוב, להורות תערובת יחד שם. והנה סוד עירוב כזה הוא בג' אמצעיות חג"ת ושם הוא עירובי מבואות כי הם בתי גזואי, ומבואות לשון ביאה וכניסה, וכנגדם בג' תחתונים נה"י, עירובי חצירות בתי בראי והם ע"ב בנצח רי"ו בהוד, ונכללים ביסוד ונעשים עירוב ע"ד הנ"ל, גם זהו לשון עירובי חצירות עירובי מבואות כי עירוב הם אותיות ע"ב-רי"ו כנ"ל". ומוסיף שם "גם ראיתי [את האריז"ל] מוליך הטלית והספר מביתו לביהכ"נ, גם הי' מוליכו לבית התפילה של כנסת הגדולה כיום השבת, ולא הי' מקפיד [לבדוק] אם הי' עירוב כהוגן או לא" עכ"ל.

עד היכן תיקון עירובין מגיעין ונשגבים, ידוע מאמר הבעש"ט הק', שהיא א' מג' דברים שעליהם תצער ארץ.³⁵

עד כדי כך, שמרן הגה"ק בעל בני יששכר זי"ע הקפיד בעצמו לטלטל בעיר המתוקן בעירוב³⁶, כי חשש שלא להיות בכלל "מי שאינו מודה בעירוב"³⁷.

נושאי דגל - מחנה אפרים

הגאון הגדול רשכבה"ג בעל בית אפרים זצוק"ל הי' נערץ מאד בעדת החסידים, הוא נהג להתפלל בנוסח ספרד,³⁸ וידועים הסכמותיו הנלהבים על כמה וכמה ספרי חסידות.³⁹

והיינו שהיה סומך על הממונים בעיה"ק צפת לבודקו בקביעות. ואילו על החשש שמא נתקלקל לפתע ביום השבת עצמו, כנראה לא חשש (עי' בנימוקי או"ח סי' שצ"ד ס"א). ונראה שממעשה רב זה למד הגה"ק מוהרא"ש מסטראפקוב זצוק"ל מה שהעיר בספרו "דברי שלום" (בהגהתו על תוס' חיים שעל ספר חיי אדם), שטעות להחמיר שלא לטלטל מצד החשש שמא לפתע נתקלקל העירוב בשבת, כי המחמיר יותר ממה שהחמירו חז"ל הוא הדייט.

³⁵ ראה לעיל הערה 6.

³⁶ נימוקי או"ח להגה"ק בעל מנח"א ממונקאטש זי"ע סי' שצ"ד סס"ק א' ח"ל, "מקובל בידינו בשם קדוש זקני בעל בני יששכר ז"ל (כשהי' בעירו או במקום שהוחזקו העירובין בטוב) ביציאתו לחוץ מביתו בש"ק, לקח לתוך בגדו מפתח וכיוצא, כדי שישאווהו במקום העירוב, ולא יהי' בכלל מי שאינו מודה בעירוב, עכ"ה. ועי' שציין לדברי התשב"ץ המובא בברכ"י דמי שלבו נוקפו בזה, הדיוטות גמורה היא או מינות נורקה בו, וכן ציין לדברי האריז"ל המוזכר לעיל בהערה 6. ובספר דברי מנחם מהגה"ק מסטראפקוב הערה מהמ"ל לעמוד קמ"ה ח"ל, "בדידי הוה עובדא שבא כ"ק אדמו"ר בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ה לשב"ק לעיר בערעגסאז אשר אני הייתי ממונה שם על כשרות עירובין, ובשב"ק בבוקר כשהלכו לתפילה לקח האדמו"ר הסידור בידו והוליכו בעצמו, ואמר, שבעיר אשר איש ירא שמים ות"ח ממונה על העירובין, אין מן הראוי להחמיר שלא להוציא, כדי שלא יהא ח"ו כאינו מודה בעירוב. וכמדומני שאמר זאת בשם זקנו הקדוש בעל בני יששכר". ובתשובת כ"ק אדמו"ר ממונקאטש שליט"א כתב שכ"ק זקינו זצוק"ל קיבל זאת גם מרבו הגה"ק משינאווא זי"ע.

³⁷ כעין גדר כמה דברים שעשו להוציא מלבן של הצדוקים, והעירוב הוא א' מהדברים שהצדוקים לא הודו בו. ולתשומת לב, שההרהור והעירור על מנהגן של ישראל דלא שפיר עבדי וחוששני להם מחטאת, נתעורר בזמנו של ה"בני יששכר".

³⁸ מתוך סידור האריז"ל, וגם בימים הנוראים. בליל ר"ה עמד בתפלת שמו"ע ד' שעות רצופין והורה שלא להמתין לו. הגרא"ז הי' תלמידו בנגלה של הגה"ק בעל

במחלוקת הגדולה שבין המדפיסים דק"ק סלויטא והמדפיסים דק"ק ווילנא, תמכו הסלאוויטאים יתדותם על פסק הגרא"ז מרגליות, ואילו הווילנאים השתדלו לקעקע את דבריו בלשונות קשים וזילזולים.⁴⁰

תא חזי כיצד מתייחס פוסק-הדור בדורו-דור-דעה מרן החת"ם זי"ע אל הגאון רשכבה"ג בעל בית אפרים זצוק"ל ביותרת הכבוד, בהכנעה ובידידות עצומה, ובתוארים מופלגים ביותר,⁴¹ וביניהם: קדוש ישראל צדיקו של עולם, אורן של ישראל גולת אריאל, נר ישראל פאר הדור גאון אמתי, משדד עמקים קודר בהרים, כהרף עין בורא יש מאין בפלפולו ושנונו, לא נראה כבושם הזה, מחזה אל מחזה, מי זה ואיזה אשר ירפרף או יצפצף מול דברותיו המכוונים".

לאור זאת, נפלא מהשגתנו להבין מדוע החסיד שבכהונה החפץ

"ברית כהונת עולם" (ספר מאורי גאליציא). ובספר "אגרות הפקידים והאמרכלים מאמשטרדאם" (חלק א עמ' 50) מובא לשון מכתבו של הגרא"ז מרגליות זצוק"ל משנת תקפ"ו בהיותו גובר ואמרכל כולל חסידים בארה"ק, כתב אל הר"ר צבי הירש לעהרין פקיד ואמרכל צדקת רמבעה"ג בהאג שהולאנד, וז"ל, "אשר שאל מכ"ת אם אמת השמועה כי בבית מדרשו החון מתפלל לפני התיבה כמנהג ספרד, הודו קודם ב"ש, וקדשת כתר ועוד ענינים כמנהג ספרד. כדבריו כן הוא, וכן יש פה כמה בתי מדרשים קבועים המתפללים בנוסח מנהג ספרד, והמינים והזוידים דמדינתנו בקשו לעקור מנהג הזה מארצנו והעמידו דבריהם בפני שרי הגובעני והלשינו קהל חסידים שבכל העיירות שבמדינה, וכי לא עזב ה' את חסידיו, ה' יגיעת הימ"ש לריק, ויצא כתב חירות שכל א' רשאי לסדר תפלתו כחפצו וכרצונו... וכי יקרה כה שבאקראי עובר א' על התיבה שרגילתו במנהג אשכנז, אין מונחין אותו. ואשר הרחתי מבין כתבי כ"ת כי הרב דשם (אב"ד אמשטרדם) הוא מתנגד, נפלאתי ע"ז, כי הוא מגזע ישישים ומה לו להכניס ראשו בסלע המחלוקת. ואם כ"ת יבין שיהי דברי נשמעים, אכתוב לו דרך תוכחה".

³⁹ אור פני משה, אור החכמה, אורח לחיים, באר מים חיים, ברית אברם, ליקוטי מוהר"ן, נועם מגדים, צמח ה' לצבי. וכן כתב קונטרס דמעת אפרים - הספד על הרה"ק בעל מאור עינים, בו מביא מה ששמע מפי קדשו.

⁴⁰ עי' קונטרס הסכמות לש"ס ווילנא.

⁴¹ הגאון האמתי, נשיא אלקים, מבחר גברינו, מגדול עוז תפארתנו, נ"י ע"ה פ"ה כקש"ת בעה"מ ספרי בית אפרים, עוד ינוב בשיבה טובה. דברת קדשו מלהבת אש תורת ה' אמת בפיו הגיעני... ושם נצטויתי מפי קדשו לשים עיוני וכו' (י"ד סי' רט). גאון עולם תפארת ישראל פאר הדור נור הזמן... מצלאין אנהנו לחיי רב רבנן (ובסוף תשובתו) ויירם קרן צדיקיו ובראשם י"ג הדר"ג (שם סי' רל"ד). קדוש ישראל צדיקו של עולם, אורן של ישראל גולת אריאל נ"י פאר הדור גאון אמתי... ואשתוממתי על המראה הגדולה הזאת, משדד עמקים קודר בהרים, כהרף עין בורא יש מאין בפלפולו ושנונו, לא נראה כבושם הזה, מחזה אל מחזה, מי זה ואיזה אשר ירפרף או יצפצף מול דברותיו המכוונים (שם רל"ה).

חיים צוק"ל העתיק במשנתו הברורה את דברי המשכנ"י,⁴² מבלי לטרוח לראות את תשובות הב"א, עד שאפילו לא הזכירו כלל.⁴³

המ"ב מביא בביאורו⁴⁴ דעת הגאון בית מאיר לענין דראוי ל"בעל נפש" להחמיר על עצמו, אך לא הביא את פסקו שלמעשה "אסור להורות בזה שום איסור לאחרים",⁴⁵ ולעיל בביאורו⁴⁶ כתב ד"כל יר"ש בודאי⁴⁷ יש להחמיר לעצמו", והסיבה דאין למחות משום⁴⁸ ד"אין בנו

⁴² בביאור הלכה סי' שמ"ה, וכבר העיר כ"ק אדמו"ר ממנוקאטש שליט"א בתשובתו (הערה ב') על הפלא שהמ"ב לא הזכיר שרובם של דבריו הם מהמשכנ"י.

⁴³ בס' תולדות שמואל ובשו"ת אבן ישראל (או"ח סי' ל"ו) כתבו שהמ"ב פשוט לא ראה את דברי הב"א. והנה רבים תמידים ושואלים, הרי תשובתו נדפסו בלבוב בשנת תקע"ח (בטרם הובאו לדפוס תשובות המשכנ"י) ובווארשא בשנת תרמ"א. מה עוד דהרי כל המו"מ של תשובות המשכנ"י ה' בינו ובין הב"א בשתי תשובותיו (להמשכנ"י), וכלל לא מסתבר שהמ"ב לא ראה את תשובותיו. והאמת שצדקו התו"ש והאב"י, כי במ"ב סי' ר"ח סעי' ט' כתב בביאורו ד"ה אינו מבורך, וז"ל, עי' בשערי תשובה שכתב וכו' ולא ביאר טעמו [וספר בית אפרים שלו אין בידן] עכ"ל. ⁴⁴ סי' שס"ד ס"ב בסוף בד"ה ואחר שעשה.

⁴⁵ כיון דהמתירים סומכים על דעת המהר"ם מרוטנבורג המובא בדרכי משה (סי' שס"ד) שתופס לחלוטין כדעת רש"י לעיקר במה דפשיטא לי' דבזה"ל לית לן רה"ר אלא כרמלית.

⁴⁶ בביאורו סימן שמ"ה ד"ה וי"א (בסוף עמוד א').

⁴⁷ ראוי להעתיק פה דברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הנדפס בספר "הליכות שלמה" (הלכות תפלין סי' ל"א באורחות הלכה הערה 95). וז"ל: "מרגלא בפומי, שרק לאחר העסק והעיון היטב בשרשי ההלכה ובעומק הסוגיא, ראוי להחמיר אם מרגיש צורך ורצון לכך, כי הרי יש להתבונן, איך מותר לאדם להחמיר? הרי הוא מחויב לנהוג כמנהג הציבור וכפי עיקר ההלכה בשו"ע! אלא דכיון שהעמיק בסוגיא ודעתו נוטה להחמיר, עליו להחמיר מפני שכך נראית לו ההלכה לאחר העיון, ותבוא עליו ברכה. אבל הריבוי בחומרות שלא בדרך זו, מביא לידי כך שהטפל נעשה עיקר, ולא זו הדרך, ובפרט כשהדבר מקשה על אנשי הבית והסובבים. וכן ה' משיב כשנשאל אם ראוי להחמיר שלא לסמוך על עירוב עירוני - אף שנעשה בהידור וכו'. ובפרט הורע מאד בעיניו הדבר, שבעקבות כך שהאברכים יראי ד' מחמירים על עצמם שלא לסמוך על העירוב, נושאות נשותיהם העגלות וכו' לבדן, וכמה פעמים גער על כך... ואירע פעם שראה אב ובנו הולכים ברחוב ביום השבת, כשהאב נושא ספסל ובנו צועד לצדו ואינו נושא כלום, וכאב לבו על הדבר מאוד. ובהזדמנות ראשונה דיבר על כך בסערת רוח בלימוד הישיבה, האיך משום חומרה בהלכות עירוב מזלזלים כל כך במצות כיבוד אב, החמורה שבחומרות. ובפרט שהרי מסתברא כהחזו"א (סי' קז ס"ק ה-ז) שדעתו נוטה דבזה"ל כמעט אין לנו רה"ר דאורייתא, ולענין זה יש לסמוך על כך".

⁴⁸ בס"י שמ"ה ס"ק כ"ג.

בח למחות ביד הסומכין על דעה זו⁴⁹ דדעה זו ג"כ לא יחידאה היא... וכן צדדו כמזה⁵⁰ אחרונים" דרך היכא דמתקיים גם התנאי של ס"ר בוקעין בו אזי הוי רה"ר. וכאמור, שלמעשה גם ה"חוששני לחטאת" של המ"ב לא הפריע לתקן צוה"פ ברוב העיירות שבליטא, כולל בראדין.⁵¹

ובעיה"ק ירושלים ת"ו אף שיש בה כיום למעלה מס"ר תושבים כ"י, מ"מ רוב הציבור היראים והחרדים נוהג לטלטל גם עתה, עפ"י פסקו של החזו"א⁵², שכידוע נקט להלכה בכמה מדיני עירובין כהב"א⁵³ נגד המשכנ"י.

⁴⁹ שהאר"י לבאר מנהג העולם במ"ב סי' שס"ד ס"ק ח' וז"ל, "ובעיירות שלנו שמנהג העולם לתקן ע"י צורת הפתח, אף שרחובותיה רחבין הרבה, ומפולשין משער לשער, וגם פעמים רבות הולך דרך המלך תוך העיר, ומדינא הוי רה"ר גמור עי"ז וכדלעיל בסי' שמ"ה, ועל כרחך דסומכין על ה"א שבסי' שמ"ה דר"ה לא הוי אא"כ ס"ר בוקעין בו, וזה אין מצוי [פמ"ג], אמנם באמת הרבה ראשונים חולקין על הי"א הנ"ל וכו', וע"כ אף דאין למחות לאחרים הנוהגין להקל ע"י צוה"פ, שכן נהגו מעולם ע"פ דעת הפוסקים המקילין בזה, מ"מ כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לטלטל ע"י צוה"פ לבד". ברם, כאמור לעיל בדבריו, דזה דוקא היכא דהרחובות מפולשין משער לשער, וכדיאר בסי' שמ"ה ס"ק כ' "פירוש, שהשערים מכוונים זה כנגד זה", וא"כ במקומינו פה בארא פארק הרי תנאי זה ליתא, וא"כ אף לשיטת המ"ב מותר לטלטל בשכונתינו המתוקנת בצוה"פ, אף לבעל נפש. וכ"ש דכנ"ל בדעת שו"ע הרב, כי לדעתו לאחר תיקון צוה"פ כבר אינו דאורייתא.

⁵⁰ הלא הם מגיני ארץ רבותינו המג"א והט"ז (כדציין בשעה"צ שם), שעליהם האריך להקשות ולהפריכם בטענותיו של המשכנ"י (מבלי להוכירו, ואף מבלי שראה מה שהשיב שהשיג עליו הבית אפרים להצדיק את רבותינו נו"כ השו"ע ומנהגם של ישראל קדושים).

⁵¹ עדותו של של הגר"א בלומענקראץ שליט"א במכתבו מיום ד' י"ב שבט תש"ס.

⁵² שו"ת אבן ישראל אורח סי' ל"ו.

⁵³ ראוי לציין פה קטע מתוך תשובת החזו"א וצוק"ל להגאון ר' אליעזר מנחם פלצינסקי ראש ישיבת בית ארי' בעיה"ק ירושלים, המודפסת בספרו "שלוש יהודה" סי' ל"ג, וז"ל הוזהב של החזו"א, "רצוני להעיר, דחובתנו ליזהר בלשונו בדברנו נגד רבותנו. וקשה ה' לי לשון כ"ת שיחי', ששימש במלת "טעות" נגד הגאון מהרא"ז זצ"ל (הבית אפרים), ויש אפשרות לבאר הדברים בלשון נקיה ומכובדת, כראוי לדבר בפני רבותנו. ולא עוד, אלא שדורות הקודמים השתמשו בבקשת מחילה בעת שכתבו נגד החכם, מפני שכבוד רבם ה' קבוע בלבבם, והיו מדברים בררת ובויע. לא כן אצלנו, בקשת המחילה קובע את תקיפות הדעת שהשגתנו נכונה. ומאד מאד צריך התגברות בשעת השגה, שלא ליהנות ממה שאינו צריך ליהנות, רק מגילוי התורה. ואם חובת הלב אין בידינו, אבל בלשונו בידינו ליזהר", עכ"ל.

גלות אמריקא - ארץ לא זרועה

בשנת תרס"ו החל ההתעוררות הראשונה ע"ד תיקון עירובין ע"י הרב משערפס (פולין) שהשתייך לעדת החסידים, ה"ה הרב הגדול הגאון המפורסם מוהר"ר יהושע סיגעל ז"ל אשר חשף זרוע עחו ויצא בכוחא דהיתרא להתיר הטלטול בש"ק בקצת חלק המזרחי דעיר ניו יארק (איסט-סייד), על סמך היקף הנהרות הנחשבים כמחיצה מג' צדדיה, ומצד ד' יש צורת הפתח ע"י מסילת הברזל הנמשכת בגובה העיר, אשר חוצה את העיר מדרום לצפון, והיא משמשת כמחיצת צד ד'.

בספר "עירוב והוצאה" שי"ל ע"י הרב סיגעל בשנת תרס"ז, מודפסים כמה תשובות שקיבל מגדולי הדור מאירופא שהסכימו עמו ליסודי היתר העירוב, וביניהם שתי תשו' מפוסק הדור הגאון המהרש"ם זצ"ל, שפסק בתחילה להתיר בשעת הדחק, ולאחר שקיבל פרטים נוספים פסק בתשובתו השניה היתר ברור שגם בעל נפש יכול לסמוך עליו. כמו כן קיבל הרב סיגעל תשובה להתיר מהגאון מוהרא"ל הורוויץ אב"ד סטאניסלאו בעל "הרי בשמים" ומעוד כמה גדולי ישראל באירופא, ולאור זאת עשה הרב סיגעל הלכה למעשה בפועל, ושכר רשות משר העיר להתיר הטלטול בשב"ק.

הבר-פלוגתא של הרב סיגעל הי' הרה"ג ר' יהודה דוד בערנשטיין ז"ל ממייסדי ישיבת ר' יצחק אלחנן, שהדפיס בשנת תרע"א את ספרו "הלכתא רבתא לשבתא" נגד היתר הטלטול בשבת בעיר ניו יארק רבתי, כי לטענתו ישנם בעיר הרבה פלטיות ושאר נימוקים אשר אתו. במשך הזמן, לאחר פטירת הרב סיגעל, במילא נתבטל העירוב במזרח של העיר, כי רוב היהודים עקרו ממנה והתיישבו במערבה (וועסט-סייד).

בשנת תש"ב באסיפת ועד הרבנים דניו יארק רבתי, אשר הוקדש למצב החמור בשעתו של שמירת שבת, העלה הרה"ג ר' חיים ביק ז"ל את הצעתו לתקן עירוב בעיר⁵⁴, וכנראה שהצעתו נדחתה ולא הגיעה לכלל מעשה⁵⁵.

⁵⁴ נדפס ב"המסלה" (שנה ז', אייר-סיון-תמוז) ירחון מוקדש לעניני תורה ויהדות, י"ל ע"י ועד הרבנים דניו יארק רבתי, וז"ל בעמוד 18, "הרב חיים ביק לייגט פאר אן מען זאל טראכטען וועגען מאכען א עירוב אין ניו יארק און אויסקלייבען א קאמיטע וועלעכע זאל אויסארבייטען די אלע פרטים".

⁵⁵ המתבונן בירחוני "המסלה" מהתקופה ההיא, יתקשה להאמין עד היכן הי' מצב

בשנת תש"ט שוב נתעורר הענין ע"י כ"ק הגה"צ האדמו"ר רבי שמעון מאמשינוב זצ"ל, שהרבה פעלים למען תיקון העירוב, ובכל ערב שבת אחה"צ נהג לצלצל אל הרבנים להתעניין על התקדמות הענינים, ומאז לא נח ולא שקט מלעורר ע"ד תיקון העירוב.

במשך הזמן נצטרפו אליו עוד אדמו"רים גאונים צדיקים שהשתדלו במצוה זו, ה"ה כ"ק האדמו"ר רבי אברהם יהושע העשיל מקאפיטשניץ זצ"ל, כ"ק האדמו"ר רבי מרדכי שלמה פריעדמאן מבויון זצ"ל, כ"ק האדמו"ר רבי ירוחם ליינער מראדזין זצ"ל, כ"ק האדמו"ר רבי נחום פערלאוו מנאוואמינסק זצ"ל.

כתוצאה מהשתדלותם, נגשו רבני מאנהעטען להזדקק לענין, וביניהם הרה"ג מוה"ר מנחם צבי אייזנשטאט⁵⁶ ז"ל והרה"ג מוה"ר מנחם כשר ז"ל⁵⁷. נידון ההיתר בשעתו ה' על כל שטח אי מאנהעטען, כי כבר נסתמו כל הפרצות שבצר צפונית-מערבית של העיר, וגם נתוספו מחיצות העשויות בידי אדם על שפת החוף. בין גדולי הרבנים שכתבו תשובותיהם לעורך ולורזו תיקון העירוב, ה' הגה"צ רבי מיכאל דוב ווייסמאנדל זצ"ל.

בשנת תש"י נוסד ה"וועד למען העירובין" במאנהעטען בראשותו של הגאון רבי יונתן שטייף זצ"ל, אשר ערך קונטרס "תיקון עירובין" וקיצור ממנו הדפיס בשו"ת שלו (מהר"י שטייף סי' ס"ח).

בשנת תשי"א העיר הגאון מוהרי"א הענקין זצ"ל, "רבים משומרי תורה, וביחוד מחסידי פולין, מטלטלים פה בשבת ברחוב, וסומכים על ההיתר של הרב יהושע סיגעל ז"ל"⁵⁸.

בשנת תשט"ז שלח כ"ק הגה"צ האדמו"ר מקאפיטשניץ זצ"ל מכתב אל הגאון הגדול אב"ד טשערנאוויץ, בו כותב לו "מדוע לא השיב לי כתה"ר בדבר העירובין בפה מאנהעטען ניו יארק. שלחתי עוד בהיותי בתל אביב בקיץ העל"ט ע"י ציר נאמן לכת"ר כל התשובות בדבר זה,

היהדות באמריקא פרוץ בשמירת שבת, ובשעה ששאר הרבנים נשאו ונתנו באסיפותיהם הצעות שונות לפעול לסגירת החנויות בשבת, ובפרט אלו המוכרים "בשר כשר" וכיו"ב, או אז העלה הרב ר' חיים ביק זצ"ל הצעתו לתקן עירוב במאנהעטען.

⁵⁶ הכותב במכתבו (הנדפס בדברי מנחם עמו' י"ז) שנענה בזה להפצרת כ"ק אדמו"ר מאמשינוב זצ"ל וערך אז את קונטרסו "הצעת תיקון עירובין לעיר מנהטן".

⁵⁷ הכותב בספרו "דברי מנחם" שכ"ק האדמו"רים מראדזין ומנאוואמינסק זצ"ל זירזו אותו לכך.

⁵⁸ נדפס ב"עדות לישראל" עמוד 151.

לפי דעתי נראה, אשר כל ת"ח שיוזקק לברר עפ"י דין תורה"ק היתר להוציא בש"ק מרשות לרשות בפה ניו יארק, יהא בטוח ממזכר הרבים שאין חטא בא על ידו".⁵⁹

בשנת תשי"ט, לאחר שעברו מספר שנים והענין לא זו ממקומו, לקח עצמו לכך הרה"ג מוה"ר יוסף דוד מאסקאוויטש מסאסוב זצ"ל, אשר הדפיס את ספרו "תיקון עירובין" ושוב נתעורר הענין ונתקיימה אסיפת וועד הרבנים דניו יארק רבתי ביום כ' סיון לדון בענין העירוב.

בשנת תשכ"ב, כשהתאספו הרבנים דאגוה"ר בבית כ"ק הגה"צ אדמו"ר רבי מרדכי שלמה מבויאן זצ"ל לטכס עצה לתיקון עירוב במאנהאטען, העיר: "זהו ענין של שבת - שבת הוא בחינת נפש העולם, זהו ענין של פיקוח נפש. בדיני נפשות מתחילין מן הצד, כי מחפשים כל טעדיק כדי להקל".⁶⁰

כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל מנע את עצמו מלהתערב (בפומבי)⁶¹ בפולמוס העירוב, מטעמיו ונימוקיו.⁶²

⁵⁹ נדפס בקובץ "שפתי צדיקים" ט', שבת תשנ"ז.

⁶⁰ מתוך רשימת חתנו הרב מנחם ברייאר שליט"א.

⁶¹ וכך כותב הגר"ד מאסקאוויטש מסאסוב ז"ל, "אחר כל אלה שעברתי עיר מאנהעטען לארכה ולרחבה מבית ומחוץ, תכנתי את הקונטרס תיקון עירובין בקיצור גדול, לפי שדבר שאין בו סרכא א"צ מיעוץ ומשמוש, ושלחתי אותו לאיזה מהרבנים והצדיקים שליט"א. האדמו"ר מסאטמאר קרא אותי תיכף להיכלו. ומקודם נודע לי שהוא נוטה לשיטת הרבנים המתנגדים לתיקון עירוב בשביל ג' דברים אלו, מדוע לא עירבו בירושלים. ואין כאן ב"ד קבוע, ומחלוקת הפוסקים. וכששאל אותי האדמו"ר מ"מ לא עירבו בירושלים? אמרתי, יודע אני מאין מוצא השאלה הזאת אשר התירוצים מהתוסיו"ט בעבור השיור, ובהתפ"ש בעבור הצדוקים שלא הניחו, לא ישרו בעיניהם. וכך אמרתי: 'רבי, ואם ישאלו דורות הבאים, מ"מ לא עירבו במאנהעטען והוא רה"י מה"ת והי' באפשרות להציל רבבות מישראל מחילול שבת באונס וברצון, ויענו ויאמרו, בירושלים הצדוקים לא הניחו ובמאנהעטען הרבנים המתנגדים עכבר, והוטב בעיניו. ועל מה ששאלני דאין ב"ד קבוע, עניתי, 'מדוע אוכלין בשר ויש חשש דנבילה וטרפיפה, ואמר לי תירוץ שאין מגלין וכו', ואמרתי 'שיהי' נמצאים בכל דור בע"ב יראי ה' בהצטרף גם רבנים יראי ה' ויעשו כולם אגודה אחת והוא הבי"ד קבוע'. ועוד שאלתי: היכן העירובין דכל עיירות אירופא אשר לדאבון נפשנו חרבו ואין בה איש, ואם לא נחזיק כאן במצות ומנהגים שאחזו בהם אבותינו במס"ג, או מעט מעט חלילה ישתכחו מן הלב. ואם כ"ק הוא כמתנגד לת"ע, אז יאמר לי ואחזור בי, כי את ה' אני ירא לרבות ת"ח וצדיקי הדור, ואני את נפשי הצלתי, שע"י מעשה באתי לזה ואין מרגוע לנפשי. וענה אותי בשחוק קל על פיו, 'אינני מתערב בזה, וברכני'. (נדפס ב"המאור" תשרי תשט"ו).

סיפר⁶¹ הגאון רבי טובי' גאלדשטיין שליט"א⁶² ראש ישיבת עמק הלבנה, שהרה"ג ר' יוסף דוד מאסקאוויטש שלח מכתב לכל רבני ניו יארק, שהיות והוא זכה בחסדי ה' להיות מהשרידים שניצולו מכבשן

⁶² הרבה דיו נשפך לאחרונה בביאור טעמים ונימוקים מדוע לא התערב בזה. ומה שברור הוא בדפירוש לא ס"ל טעמם של ראשי הישיבות דעסקין בשאלת חשש חטאת דאורייתא, משום שהתבטא כמה פעמים בברירות דלית לך זה"ר בזה"ז, כפי שנדפס ב"פסקי דברי יואל" (וכן פסק להדיא בשו"ת ויען יוסף אריח סי' קל"א, קנ"ה). ונציין כאן עדויות נאמנות המסתברות, והם: (א) דלא ה"י נוחא לי' לסמוך באמערקא על עירוב שיסודו על מחיצות של גשרי מסילת הברזל וכיו"ב (שלא ע"י צוה"פ שנתקן במיוחד לעירוב), כי לפתע יכולים להשתנות ע"י שלטון העיר ויכשלו בה רבים, ובפרט בשעתו ומקומו בשפל מצב היהדות דאז. (ב) בשנותיו הראשונות בארה"ב האדמו"ר מסאטמאר צ"ל במלחמתו הגדולה נגד פורצי ומהרסי היהדות, ולאחר חורבן איירופא נסיון הציונות היתה בשיא תוקפה, והוא הגבר שעמד בראש המערכה להעמיד דת תילה, חשש ממחלוקת מיותרת עם ראשי הישיבות נשיאי אגודה"ר שהגיעו לאמריקא לפניו. ובפרט לאחר שכבר חלק קשות על הגר"ם פיינשטיין צ"ל על כמה ענינים שנגעו לנפשו, שהקיל והתיר, חשש פן יטענו שמחלקותו עם הגר"ם הוא ח"ו עליו באופן אישי, והרא"י לכך כי את מה שהתיר הוא אוסר ואת אשר אוסר הוא מתיר. (ג) זאת ועוד, עצם הדבר שהרב כשר ה"י מראשי הוועד לתיקון עירובין, ה"י טעם מספיק שלא להצטרף עמו, מחמת שייכותו למזרחי. כל הטעמים הללו בפ"ע וכ"ש בצירופם יחד, היו סיבה מספקת להיות בשו"ת בענין העירוב דמאנהעטן. ונאמנים עדותם של גדולי תלמידיו ונאמני ביתו החיים עמנו לאוי"ט שעל עירוב הנתקן ע"י צוה"פ בשכונה חרדית וממונים עליו ג' רבנים מובהקים, ודאי ה"י שמח על תיקונו. ובענין ב"ד קבוע, כבר כתב הגה"צ מפאפא צ"ל (שכ"כ האדמו"ר מסאטמאר החשיבו לבעל הוראה מובהק ביותר), שאפשר למנות ע"ז ג' רבנים (כפי שהזכיר זאת גם בתשובתו "ויען יוסף" אריח סי' קצ"ה). ואכן לאחר התייעצותו עם האדמו"ר מסאטמאר השתוקק כל ימיו הגה"צ מפאפא לתקן צוה"פ בשכונתו, אלא שנמנע הדבר מצד בעלי זרוע כידוע. ואגב ראוי לציון הערה נפלאה ששמעתי מת"ח א' בשם כ"ק אדמו"ר ממנוקאטש שליט"א, שהמעין ומדייק היטב בתשב"ץ (ח"ב סי' ל"ז) בשאלה "אם יש חשש עבירה בתיקוני מבוואות לתלמיד חכם", יבין דהשאלה היתה אי ת"ח רשאי לתקן בעצמו, או בעיני דוקא ב"ד. דא"כ כיצד יעלה ספק על דעת השואל שיש חשש עבירה בדבר שלכו"ע שרי וראוי הוא. אלא על כרחך שזה ה"י שפיקו של השואל, אי כל ת"ח סגי לכך, או דבעינן מרא דאתרא או ב"ד קבוע דמתא. ועל זה השיב התשב"ץ, חס ושלום, אדרבה גמרא מפורשת היא דתמיהה על ת"ח דאפשר לו לתקן ואינו מתקן. ועיי"ש שמוסיף דברים קשים נגד מי שלבו נוקפו בזה. ועי' בקצשו"ע (אריח סי' צ"ד אות כ"ד) "צריכין לעשות כל התיקונים ע"י רב מומחה ובקי", ולא הזכיר כלל שצריך לזה רב דמתא או ב"ד קבוע. ועוד שהרי לגבי עניני ממונות מחזיקים היום בתי היינים דין כב"ד קבוע, ומאי שנא עירוב.

⁶³ בעת האסיפה לחיזוק העירוב דבארא פארק ביום ד' ויגש תש"ס בביהמ"ד סענדראהעל כהשתתפות כשלושים רבנים ומו"צ חשובים.

⁶⁴ תלמידו המובהק של הגאון רבי אלחנן וואסערמאן צ"ל, ותלמיד חבר של הגר"ם פיינשטיין צ"ל.

האש באירופא, לכן כדי להשיב לה' על תגמולהי עליו, רוצה לזכות את הרבים ע"י תיקון עירוב בעיר, וממי שלא יקבל תשובה עד אחד עשר יום, שתיקתו תיחשב כהודאה והסכמה. לאור זאת נתקיימה אסיפת אגודת הרבנים, אך נבצר ממנו (מהגאון רבי טובי' שליט"א) להשתתף בה. למחרת כששאל את הגר"ם פיינשטיין זצ"ל מה נתחדש אתמול באסיפה, השיב, שהוא הי' מאד נסער ונרגז. ולשאלתו מדוע, השיב הגרמ"פ שכאשר נשא הגר"א קוטלער את דבריו, פתח ספר משכנות יעקב והקריא מתוכו רשימה של ראשונים שלדעתם אסור לעשות העירוב. ועל זה כבר לא יכולתי להתאפק - סיפר הגרמ"פ - והשבתי לר' אהרן, "מה אתם מביאים פה משכנ"י, הרי גם הבית יוסף והמג"א ידעו מהראשונים הללו ולא הכריעו כך להלכה, הלוא כולנו יודעים שהמשכנ"י לא נתקבל למעשה".⁶⁵

הגם שבאירופא, גם אלו שהיו סמוכים על הוראת המשכנ"י⁶⁶ לא נהגו להשחית ולבטל את העירובין שהיו בעיריות ליטא, משום ד"אין בנו כח למחות"⁶⁷ ד"אם באנו לעכב לא לבד שלא יצייתו אלא נראה כמשתגעים",⁶⁸ אבל פה בגלות החדשה - אמעריקא - שעדיין לא נהוג עלמא הכא היתר פשוט לתקן עירובין, א"כ לדעתם הרי כאן נמצא וכאן הי' הזדמנות להנהיג איסור פשוט לקיים את הוראת המשכנ"י, כי הרי כאן יש בידינו הכח למחות, וכאן יכולים אנו לעכב מבלתי שנראה כמשתגעים.

נראה כי בסברא הגיונית זו נתאחדו ראשי הישיבות מצאצאי יוצאי בית מדרשה של וואלאזין, ואליהם הצטרפו רבני ישיבת ר' יצחק אלחנן, ללחום מלחמת חרמה נגד תיקון עירובין.

ח"ל "הפרדס" (חוברת ג שנה נג): "הגאון הנודע הרי"ד סולוביצקי מבוסטון הצהיר: "אני מתנגד לתיקון עירובין, ועירוב באמריקה - משמעותו: ביטול איסור ההוצאה בשבת. מלבד סיבות שונות יש לי

⁶⁵ עדות שמענו מפי הרב י"ב שליט"א, מראשי העסקנים החשובים של היהדות החרדית, ח"ל, "שאלתי את רבי אהרן (הגר"א קוטלער זצ"ל), הרי בפולין הבית אפרים הי' הפוסק, ואף אחד לא פסק כהמשכנ"י. והשיב לי רבי אהרן בארשת חיוך על שפתי, "הרי אנחנו נכדי ה"קן אורה" (אחיו של המשכנ"י) ומוטל עלינו חובה לחזק את קרבינו". על כך השבתי חזרה בתמיה, האין יכולים לכופ את כלל ישראל שאינם צאצאיו לנהוג עפ"י פסקו. ולא ענה על זה דבר".

⁶⁶ עי' בביאוריה ס' שמ"ה ד"ה וי"א.

⁶⁷ מ"ב ס' שמ"ה ס"ק כ"ג.

⁶⁸ ערוך השולחן או"ח ס' שמ"ח סעי' י"ח.

גם טעמים שבהלכה שבגללם אינני יכול לתת הסכמתי לתיקון עירובין".⁶⁹

ברם, פוסק הדור דארה"ב הגאון האדיר מוהר"ם פיינשטיין זצ"ל לא סבר כמוהם שהסיבה שפסק המשכנ"י לא נתקבל הוא מחמת דלא הי' ה"כח למחות", אלא משום דמנהג ישראל היא שקבעה מאז ומקדם את ההלכה,⁷⁰ וכדעת הבית אפרים ש"אין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל", וכמוכח מתשובתו (או"ח ח"ה סי' כ"ד) דבמקומותינו נהגו כדין ודאי כשיטת רש"י דבעינן ס' ריבוא, וחוזר ע"ז כמה פעמים בתשובותיו דנהגין להקל.⁷¹

אך עכ"ז הגר"ם פיינשטיין זצ"ל החמיר כידוע (לאו מטעמייהו) ולא הצטרף לדעת הרבנים המתירים, מחמת הכול יסודי אחר שביניהם. דהרי חזינן יסודם של גדולי הרבנים מהדורות הקודמים דנקטו כדעות המקילין בעירובין,⁷² ואילו מהלך הוראותיו של הגר"ם פיינשטיין זצ"ל בדיני רה"ר לגבי עירובין הוא לחומרא,⁷³ כי הם מהלכתא רבתא לשבתא, וחומרותיו הכלליים בהלכות שבת הרי ידועים הם.

⁶⁹ "לא הי' נוחא לי" לרבנו [הרי"ד סולובייצק מבוסטון] מענין עשיית עירובין לעיירות, כי אמר, שבשעה שנחלקו הגאון בעל משכנות יעקב עם הגאון בעל בית אפרים אם נכון הדבר לסמוך על דעת הסוברים דבעינן ס' רבוא לשוויא רשות הרבים דאורייתא, היתה דעת הגר"ח מוואלאוין ז"ל נוטה לדעת המשכנות יעקב, שאינו מן הנכון לסמוך על זה" ("נפש הרב" להר"צ צבי שכטר עמו' ק"ע). ועי"ע בהערה 26 דלעיל.

⁷⁰ ולתשומת לב שבחידושיו להחמיר הדגיש שאופן הנידון בימינו בארה"ב לא הי' בו "מנהג" באירופא להתיר.

⁷¹ באר"ח ח"א סי' קל"ט ד"ה אבל למעשה. ושם ד"ה ולכאורה מוכח. ושם ד"ה ענף ו'. ובאר"ח ח"א סי' פ"ז ד"ה הנה כשהיו. וביו"ד ח"ב סי' ג' ד"ה הנה בדבר.

⁷² "עלינו לחפש בחורין ובסדקין אחרי פתח היתר, כדי שינצל מחילול שבת ח"ו" (שו"ת מהרי"א הלוי ח"ב סי' ק"ח). ועי"ע לעיל הערה 34 הוראות החידושי הרי"ם ונפש חיה.

⁷³ כמה מחידושי האג"מ לחומרא הם לא כפי שנקטו להלכה שאר הפוסקים שלפניו. ולדוגמא בדין ס' רבוא שנקטו הפוסקים להצריך את הס"ר להיות בוקעין באותו "רחוב", כמבואר בשו"ת משכנ"י בדעת המחבר, ובאשל אברהם (סי' שמ"ה) ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' קפ"ה) ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' ג') ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' ד'), כפי שנתבאר בארוכה בתשובת נכדו כ"ק אדמו"ר ממנוקאטש שליט"א). ואילו בשו"ת אג"מ חידש להחמיר גם ע"י צירוף הס"ר של "כל רחובות העיר" יחד, ואע"פ שהגר"ם פיינשטיין עצמו כתב שדבר חידוש הוא, ואפילו שהוא עצמו לא פסק כן בתשובתו כשלשה חדשים לפניו (באג"מ סי' ק"ט) אלא כתב בפשיטות "וגם הא דנא יארק וברוקלין יש אולי מקומות שהם רה"ר דאורייתא,

לאור כל הנ"ל יסיק כל אחד, שרק אלו הנוקטים כהמשכני (חוששני לחטאת) ה' להם מקום לומר על הטלטול בעירוב שיש בו משום "חשש חילול שבת". אבל הגר"ם פיינשטיין לדרכו בקודש, אע"פ שסבר דיש להחמיר, עכ"ז לשיטתו אין מקום כלל לדון ח"ו את המטלטלים בעירוב כמחללי שבת⁷⁴ ר"ל, וכדחזינו מפורש בתשובתו דאף שלא הצטרף להרבנים המתירים, ברם הקפיד להדגיש שהוא מכיר בדעתם והרשות בידם⁷⁵ לתקן העירוב כי טעמי ההיתר הם

שהולכין שם ס' רבוא, ואם בנוא יארק אפשר שאינו דאורייתא מצד היקף המחיצות לבד הגשרים, מ"מ בברוקלין אפשר יש מקומות שהם רה"ר, עכ"ז הכריע אח"כ עפ"י חידושו זה ופסק לאסור.

⁷⁴ וע"כ רבים תמהים ושואלים על הסתירה שבין שיטתו לבין חתימתו על הכרוז שנתפרסם ע"י אגודת הרבנים וזו לשונה: "במושב אגודת הרבנים שהתקיים ביום ד' פ' בהעלותך ח"י סיון תשכ"ב, הוחלט להודיע ברבים את ההוראה שיצאה מאגודת זה כבר, שאי אפשר בשום אופן לתקן עירוב במאנהעטען, ואסור לטלטל במאנהעטען אף אחר התיקונים שעשו, או שיעשו, איזה רבנים. וכל מי שישמוך על עירוב במאנהעטען יחשב למחלל שבת" עכ"ל. כרוז זה נתפרסם בחתימת הגר"א קאטלער והגר"ם פיינשטיין זצ"ל ועוד. ועל כך מקשין העולם, הרי תוכן כרוז הנ"ל סותרת את שיטתו שחזר עליה האג"מ בהרבה תשובותיו דכשלמא חתימת הגר"א קאטלער זצ"ל מובנת היטב לשיטתו המבוססת על ה"חוששני לחטאת" של המשכני, אך הגר"ם פיינשטיין הרי כתב מפורש שדעתו אינו כן? אמנם יש לציין, שהגר"ם פיינשטיין מתייחס באג"מ לכרוז זה באופן המעורר תשומת לב, כי זהו לשונו (ביד"ד ח"ג סי' קס"ב ד"ה הנה התשובה, "בי"ח סיון תשכ"ב נתאספו הרבנים באגודת הראשות של הגאון הגר"א קאטלער ז"ל וראשי הישיבות והודיעו ברבים שא"א בשו"א לתקן עירוב במאנהעטען ואסור לטלטל אף אחר כל תיקונים שעשו ושיעשו איזה רבנים", עכ"ל. הרי שהעתיק מילה במילה מתוכן נוסח הכרוז הנ"ל מבלי להזכיר את עיקר תוקף האיסור הנזכר בו, דהמטלטל יחשב למחלל שבת, ר"ל. זאת ועוד, מה שהגר"ם פיינשטיין מצא לנחוץ לציין שהאסיפה וההודעה לרבים היתה "בראשות" של הגר"א קאטלער, אומרת דורשינו. ובפרט שנקודה זו חזרת על עצמה גם בכרוז אגודת הרבנים הנשיא הגר"ם פיינשטיין משנת תשל"ט, בה מוזכר שהאסיפה בשנת תשכ"ב היתה "ביוזמת" של הגר"א קאטלער. דמאי נפ"מ אם זה ה' בראשותו ומאי קמ"ל שזה ה' ביוזמתו, הרי סוף סוף כל קוראי הכרוז רואים תחתיה מיד את חתימתו הראשונה של הגר"א קאטלער זצ"ל. ובאמת ענין זה הוא א' מכמה הפליאות הדורשים מחקר רב (כי הטענה שכל הצטרפות הגר"ם פיינשטיין בחתימתו על הכרוז הנ"ל ה' מפני כבודו של הגר"א קאטלער, עדיין אינה מתיישבת כל צרכו) ועוד חזון למועד, כי אין מקומו במאמרנו הנוכחי, ועי"ע להלן בהערה 78.

⁷⁵ ביום כ"ט אייר תשכ"ב, יצא מכתב מהרבנים ראשי וועד העירוב דמאנהעטען וזה לשונם, "אחרי שהתייעצנו עם שני גאוני התורה וגדולי ההוראה הגרים במנהטן, הגר"ם פיינשטיין שליט"א והגר"א הנקין שליט"א ע"ד התנאים שנכתבו ע"י הגר"א הענקין (הנדפס שם עמ' י"ד-ט"ו) ע"כ באו לידי החלטה לתקן העירוב בפועל ע"י אותם התנאים. ויש לשים לב שתאריך זה ה' י"ח ימים בלבד קודם יציאת הכרוז הנ"ל מטעם אגודת ר, ועי' בהערה דלעיל.

מרוצים ויש להם על מה שיסמוכו, ולכן אינו מוחה בהמתירים.⁷⁶
ובהא נחתין ובהא סלקין בס"ד.⁷⁷

ומכאן מודעה רבה, שכל מטרת קונטרס זה אינה אלא לבאר ולהבהיר את שורשי שתי המסורות שהתחילו להתחלק לפני כמאתיים שנה, כדי שיוכל כאו"א לשאול את עצמו, לאיזה מסורה הוא ואבותיו שייכים. וכל המקדש שביעי כראוי לו, איש על מחנהו ואיש על דגלו, ינהג עפ"י מסורת אבותיו ביסוד ושורש מחלוקת לשם שמים זו, שסופה להתקיים עד ביאת משיח צדקינו בב"א.

⁷⁶ "ביארתי באורך שוראי יש טעמים גדולים להתיר לתקן במאנהעטען, אבל כיון שיש גם טעמים להחמיר כפי שביארתי שלא מבורר מנהג נגדם ומצד החשש שלא יתירו במקומות שא"א לתקן כדהוכחתי מירושלים, איני רוצה להצטרף להמתירים, אף שאיני מוחה בהמתירים, מאחר שהטעמים להתיר מרובים, ומצד החשש שהוכחתי מירושלים, בדיעבד בשיערכו הרי יהי' מותר, וכיון שהם סוברים להתיר אף אחר שראו מה שכתבתי באג"מ סי' קל"ט, בודאי הרשות בידם לעשות כמו שהם סוברים, ובעלי נפש יראי ה' שיחושו להטעמים להחמיר שכתבתי לא יטלטלו" (הפרדס, שנה ל"ג חוברת ט', תשי"ט).

"כבר אמרתי שאין בדינו למחות ביד המקליל, וכשיתקנו הרי יהי' מותר לאיזה שיטות. גם הם רבנים גדולים ומי ימחה בהם מכיון שסוברים לפי הכרעתם שיכולין לתקן, והם ראויים להוראה. אבל אני בעצמי איני יכול לסייע בזה... אבל רבנים הסוברים שיש לתקן, רשאים לעשות כמו שהם סוברים" (אג"מ אור"ח ד' סי' פ"ט).
"שכתבתי שאני אוסר, כדיארתי באריכות בספרי (אג"מ ח"א דאו"ח סי' קל"ט) אבל אין בידי למחות כשנמצאו רבנים שראויים להוראה שאף שראו מה שכתבתי אם מ"מ הם מקילין" (אג"מ יו"ד ג' סי' קס"ב).

⁷⁷ ואל יתמה הקורא מדוע לא המשכנו את השתלשלות פולמוס העירוב מכאן ואילך, כי הפולמוס שהתרחש בפרשת העירוב בברוקלין (תשל"ט - תשמ"א), הי' מעורב בכמה וכמה מעשי זיוף והונאה בנוסחאות הכרזים ובחתימות הרבנים, והי' הטוב יכפר, ואכהמל"ב, ומטרתנו במאמרנו הנוכחי זה הוקדש כולו לבאר ולהבהיר דעתם של גדולי ישראל וצ"ל משתי המחנות לשבטיהם.

תיקוני זוהר (תיקון כ"ד)

בראשית – יר"א שב"ת (ובה) שבתותי תהי דחיל. יר"א תורה יר"א ברי"ת. כמה דצריך נטירו דכרית, שלא יעול ליה ברשו נוכראה. כגוונא דא צריך בר נש נטירו דשבת, דלא לאפקא מרשות היחיד ויעול ברשות הרבים.

רשות היחיד איהי שכנתא, רחבו ד' ואינן יקו"ק וגבהו עשרה יוד קא ואו קא.

רשות הרבים נחש אשת זנונים, סם דאל אחר, דאיהו סמא"ל, ואיהו כללא דע' אומין, ואיהי חללה זונה, ובעלה חילול שבת איהו. בגין דא מאן דאפיק* מרשות היחיד לרשות הרבים חייב סקילה.

עירוב איהו עמודא דאמצעייתא* וביה מטלטלין מבית לבית, דאינו שכנתא עילאה ותתאה. ועליהו איחמר את שבתותי תשמעו ומקדשי תיראו, דא מקדש יו"ד.

***מאן דאפיק** והיינו טעמא נמי דלעיל מהרה"ר לרה"י מכנים חול בקודש, את מקדש ה' טמא, כגם ישראל הנבעלת לגוי זרעון. (כסא מלך)
עירוב איהו עמודא דאמצעייתא* וכמ"ש (לעיל תיקון כ"א דף נב) איהו עירוב דליה מסטרא דימינא ושמאלא, דאינו ע"צ רי"ו דהיינו חסד וגבורה, ועי"ש צניאורנו דהיינו סוד תפארת עמודא דאמצעייתא מסטרא דאור ו' של הוי"ה עי"ש. (באר לחי רדאי)

תיקוני זוהר (בהקדמה)

ו' **דא קורה** ועמודא לסמוך עלה בית... ואינן ב' מלכות. י' **יסוד** ספירה תשיעאה, דאיהו סומך גאולה לתפלה, וביה סומך ה' לכל הנופלים... ואיהו **עירוב*** רישפיל ביה הקורה, אם היא למעלה מעשרים, דאיהו יו"ד דלעילא מב', דאיהו כ' כתר איהו עילת העילות על כולא, דליה עינא שליט עליה.

ואיהו **עירוב*** כי היסוד יש בו כח להמשיך הטיפה אפילו מן הכתר, ונקרא עירוב על שם שבו מתאספים ומתערבים כל האורות. ולקמן דף ס"ט. כגם עירוב היא תפארת, וביה מטלטלין מבית לבית, דאינן שכינתא עילאה ותתאה, הנה גוף וזרים חד הוא, כי התפארת מושך מביתה ונותן לבית מלכות ע"י היסוד, ולכן עיקר העירוב למלכות היא היסוד, כי דרך כל כל הנחלים הולכים אל הים ובו מתערבין כל הטומות. (כסא מלך)
ואיהו **עירוב*** הקורה וכו'. נ"צ ולכן אמרו צירושלמי, שהעירוב נתקן משום שלום לקרב השכינות, שהם הב' ההי"ן ע"י הקורה, שהיו וז"ל. (אור ישראל מקאזניץ)

לקט מילי דחסידותא בהשקפת העירוב

באר מים חיים

עירוב מורה שהוא לערב ולקשר כל בחינות המדות שהם בחינות דין ורחמים. אשר האפיקורסים אומרים מי שברא זה לא ברא זה, מי שברא טוב לא ברא רע, מי שברא אור וכו' כנודע. וערוב ידוע מכוונת הארז"ל שהוא ע"ב רי"ו, ע"ב מספר חסד ורי"ו מספר גבורה, ועשה שלמה משניהם חיבה אחת להכחיש אמונות הכוזבות, וליחד שמו יתברך בכל המעשה, הן בחסדים הן בדינים, כי כולם מא-ל אחד נתנו ואין יחיד כיחודו, ועי"ז מתכללים הדינים בחסדי ה', ויורד רוב ברכה ושפע מחי העולמים ב"ה לכל העולמות עליונים ותחתונים. וע"כ אמרו אליו, בני אם חכם לבך, כי תיבת חכם מורה על יחוד עשר ספירות הנזכרים, כי הכ' מורה על כתר עליון והמ' על מדת המלכות, שאותיות הללו נתונים בראשיהם, והח' מורה על שמונה ספירות אשר ביניהם והמיחדם הוא הנקרא בשם חכם, כי זה הוא החכמה האמתית ליחד ולחבר ארץ לשמים לקשט את הכלה בחינת חכמה ותתאה וחכמה עילאה ליחד הכל לאחד. (פ' יתרו, אופן ג')

כליל תפארת

"...לצורך קדושת שבת צריכים לבית, שאסור להוציא ברשות הרבים. ושלמה תיקן עירובי חצירות, שלא יהי' דומה כלל לדה"ר, לפי שבשבת עולים כל

העולמות למעלה ראש, לדה"י, יחודו של עולם, שאין להחיצונים שום שליטה, וכמו כן אנחנו כאשר אנו צריכים להמשיך קדושת שבת למטה, בכדי שיתייחדו כל העולמות ויעלו למעלה ראש, צריכים שהשכינה תהי' בבחינת בית. והנה מצינו באברהם שגם אחר נסיון העקידה קראו הר, כמ"ש בהר ה' יראה, וכן יצחק קראו שדה, ועי' בפע"ח שכתב שבשבת יש חילוק ג"כ בין שדה לבית, ויעקב זכה לבית, ויקרא יעקב שם המקום בית אל, ליחד השכינה הקדושה עם דודה בבחינת בית...לכן זכה לשמור שבת בשמירה מעולה בקדושה עילאה, ולכן זכה לנחלה בלי מצרים".

(פ' ויצא)

בעל חידושי הרי"ם

"מחלוקת של קורח נקרא 'חצרות', שאמרו חז"ל בשעה שתיקן שלמה המלך ע"ה עירובי חצרות יצאה ב"ק ואמרה אם חכם בני וכו'. וקשה מה חכמה יש בעירובי חצרות. ונראה דחכם עיניו בראשו ורואה תכלית כל דבר, וכשארם דבוק בצדיק אמת, יכול הוא לעלות למדרגת הצדיק. וזה תיקן שלמה המע"ה שלכזית שיש בידי אחד יכולים להצטרף אנשים הרבה ולמלטל בכל המקומות וכולם לא' נחשבים. ובקרה כ' ויקח ותרגום ואתפלג, שנחלק משאר השבטים ולא הודה בזה שאדם יכול לדבק בצדיק ולהגיע עי"ז למדרגתו אלא לדעתו כל א' הוא בפ"ע. נמצא לא הודה בעירוב ונשאר חצרות בלי עירוב, פי' כמו בתי החצרים שאין להם חומה, לפיכך נקרא מקום מחלקותו חצרות. (שיח שרפי קודש ח"ב)

דרך אמונה

"...זה הי' מחלוקת קרח, כי כל העדה כולם קדושים באומנם שעיקר מעשה העבודה לעשות המצוה כנאמר בתורה [שבכתב], ואין לאדם להוסיף שום מדיילי' שום חסידות וגדרים וסייגים, כי בתורה כתיב לא תוסיפו, ואין להוסיף על מאמרו יתברך, וגם אם התורה צריכה עוד ע"י תושבע"פ חוץ התושב"כ א"כ אין לנו תורה אחת רק שני תורות...ועי' רמזו באומנם כולנו שמענו בסיני, כלומר כפי ששמענו כן אנו צריכים לקיים [ולא יותר]. אבל באמת הדברים שתושבע"פ נחלקים לד' ענינים, א' דברים שהם מדאורייתא מ"מ נקרא' דברי

סופרים, כגון דברים הנלמדים ב"ג מדות שהתורה נדרשת בהם... ב' הלכה למושה מסיני, זה נקרא ג"כ תושבע"פ... ג' דברים שהם לגמרי מדרכנו... ד' דברים שגזרו רבנן משום סיג וגדר למצות התורה, כמו... עירובי חצירות, משום שדומה לרה"ר ושאר הרבה גזירות חכמים משום סיג וגדר... ובמדרש רבה פ' תולדות כתב חז"ל, וישמור משמרת מצותי חוקותי ותורותי, ר' יוחנן אמר אפי' עירובי חצירות ה' אברהם יודע, תורותי, שתי תורות, שקיים אפי' מצוה קלה שבע"פ. שקרח אמר, שעיקר הוא אמונת השי"ת [רק] במה שכולנו שמענו בסיני, בדבר זה שזה כל קהל... שבתוכם ה' ומאמינים בו יתברך וא"צ לשום תורה יותר... כולנו שמענו בסיני אנכי ולא יהי' לך ואנחנו חזקים באמונתו יתברך ואין צריכים שום חיזוקים יותר, ומשרע"ה השיב להם, כי... וזולתם לא תיתכן האמונה".

(פ' קרח)

"בשכבך תשמור עלך, יש כאן אותיות שבת, ותשמור רמז לשמור, והע' של עלך רמז לעירובין, היא מחיצה המפסקת בין רשות היחיד לרה"ר, להפסיק נגד הקליפות ומדת הדין".

(שם, פ' ויקהל דרושים לשבת)

"בשעה שתקן שלמה עירובין אמרו חז"ל וכל נתיבותיה שלום, שע"י עירובי חצירות בא שלום, עי"ש. רמזו בזה כי שבת קודש משפיע השי"ת קדושתו בכל העולמות, עד שכל העולמות באין בשורשן ובכלל האחדות, כמבואר בזהר שב"ת רוא דאחד דאתחדא רוא דאחד וקוב"ה ואורייתא וישראל מתאחדין באחד, לכן בא זה לישראל באיסור מרשות לרשות ושלא לישא ברה"ר, כי אז אנחנו צריכים להיות הכל בכלל האחדות, לכן מערבין עירובי חצירות שכל ישראל יתאחדו ברזא דאחד בשמא דקוב"ה דאיהו שלים ושבת מורה ג"כ על שלום כמ"ש בזהר, לכן גורם האחדות שמתאחדין ישראל באתרבקן בשורשן דשמי' שלום מושך עליהם השפע של שלום ונעשה שלום ביניהם, ועי"כ ה' שיך לשלמה שיתקן עירובין כמ"ש אשר לשלמה מלך שהשלום שלו.

(שם, פ' ויקהל דרושים לשבת)

אמרי נועם

"...ידוע מדברי האריז"ל לכיון כברכת רופא חולי עמו ישראל, ר"ת גימטרי' רפ"ח שהיא המתקה להמשיך רפואה, כי הוא גימ' חס"ד גבורה, להמתיק

הגבורות בחסדים המרומז בפסוק ויעבו"ר ה' על פניו שהוא ע"כ רי"ו, והוא בבחינת עירו"ב המבואר בספרים אשר בחינת יעקב מדת התפארת הוא בבחינת עירוב של עירובי מבואות, ובחינת יסוד יוסף הוא בבחינת עירובי חצירות, עי' בליקוטי תורה. ע"כ בבוא יוסף אל יעקב נמשך המתקה של ע"כ רי"ו להמשך הרפואה המרומז בר"ת בברכת רופא חולי עמו ישראל גימ' עירו"ב.

(פ' ויחי ד"ה ויגד ליעקב)

י"ט לב

ויבא יעקב שלם עיר שכב וגו' ויחן את פני העיר. במדרש, נכנס בע"ש עם דמדומי חמה מבעוד יום, ששמר את השבת. ופי' בנור הקודש דרדיש ויחן לשון מנוחה, את פני העיר כמשמעו לפני העיר, וקבע שם תחומין עיי"ש.

ואני בעניי בעת בשרתי צדק בקהל רב בשבת שוכה בין כסא לעשור לעורר לבב אנשי העיר לתקן עירובי חצירות, להציל העם ממכשלה היוצאת מתחת ידם באיסור הוצאה בשבת בשונג, אמרתי כזה הפסוק רמו מוסר לענין זה, עפ"י מה דקיימ"ל ביו"ט של ר"ה שחל בשבת אין תוקעין בגבולין, ומסיק דהטעם משום שמא יטלנו ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים, וה"ט דלולב וה"ט דמגילה דאין דוחין שבת.

ועתה נחזי אנן, אם באלו ג' מצות שופר לולב ומגילה החביבות, שאינן אלא פעם א' בשנה, וחובה עלינו מן התורה, שגם מקרא מגילה מצאו חכמים סמך מן התורה מוכתיב כתוב זאת זכרון בספר, ובה"ג מונה אותה בין המצות, ועכ"ז במלום חכמים מאת כל ישראל לבלי לקיים מצות אלו כשחל ומנן בשבת, משום שמא יסרד וישכח ויעבירונו ד"א ברה"ר, או מרה"י לרה"ר כמבואר ברמב"ם הל' שופר, וכ"ז למען לעשות תיקון וגדר ומשמרת לבלי עבוד על איסור הוצאה של שבת, ממנו נקח ונלמוד איך חובה עלינו לעשות תיקון עירובין למען לא יכשלו באיסור הוצאה בשבת בשונג.

ועפ"י אני אומר שיעקב תיקן להם עירובי חצירות לבלי יכשלו בענין הוצאה, ויצא לו זה מכאן שחזקנו חכמים לבטל מצות שופר לולב מגילה מה"ט. וזה שאמר הכתוב ש'ל'ם ר"ת ש'ופר ל'ולב מ'גילה, שבא לשום לב על מה שתקנו לבטל בשבת אלו הג' מצות החביבות, והבין הטעם משום שמא ישכח ויעבירונו כי הם [האבות] השיגו וידעו כל מצות דרבנן) לכך ויחן את פני העיר,

שתיקן עירובי חצירות בקצה העיר דהיינו פני העיר.
(ייטב לב, פ' וישלח)

ישמח ישראל

"וענין עירובי חצירות עפ"י דרכי העבודה היא ע"ד שכתב המגיד הגדול הקדוש מהרד"כ ממעוריש זצלה"ה על פסוק עשה לך שתי חצורות, היא חצי צורות. ולפי קט שכלינו כוונתו ג"ל כנסת ישראל עם דודה, שהם כחצי צורה כל אחד ואחד לבדו. כביכול כבודו לפי רצונו ית"ש ע"י התדבקותו בתאומתו - כנסת ישראל, כי אין מלך בלא עם. והנפש החיוני משתוקקת ג"כ לבוא למקור מחצבתה, ומחצבתה היא מתחת כסא הכבוד, כמאחז"ל נשמותיהם של ישראל חצובים מתחת כסא כבודו, עד שהכל נכלל באחדות ונשלם בצורה שלימה. וזה שאו מנחה ובואו לחצרותיו, שכל נפש ישראל משתוקק לשאוף להשורש להחצי צורה שתתמלא צורתה, וע"י המנחת ערב ר"ל מה שיודע שאין נוגה לו והוא בחשכות, וכ"ש משאת כפי מנחת ערב, ע"י ההכנעה זוכה לבוא לחצרותיו ולהדבק בחצי צורה העליונה. וע"י הופעת אור נועם יקרת שב"ק אות האמת ממילא יוכל לדבק בדכיות נפלא בהמקור האמת ונשלמה הצורה שלימה... וזה ענין עירובי חצירות, שגובין פת מכל בני חצר וכאילו הכל דברים באותו מקום הפת, כמאחז"ל (עירובין מ"ט) דעת האדם נמשך אחר פתו, ומעריבין דעתם ועושים כולם אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם ולזכות לאור השב"ק להתאחד א"ע בחצי צורה העליונה.

(פ' ראה)

מעדני מלך

"איתא בגמ' שבת (פרק במה מדליקין) כתיב ויחן את פני העיר, רב מטבע תיקן להם ושמאל אמר שווקים תיקן להם. ולכאורה הוא משולל הבנה, וכי יעקב אבינו ע"ה ה' מתקן מטבעות או שווקים וכדו'. אלא ג"ל דהענין הוא כך, דהנה מובא בספ"ק דיש ג' מיני שמירה להנפש וגם להגוף בכלל ובפרט... ועירובין שיש בכל ערי ישראל הוא שמירה לכל אנשי העיר שתנצל כל העיר מן השדים ומן המחבלים... ושמאל אמר שווקים תיקן להם זו מצות עירוב... א"כ לא ירא [יעקב] ממנו [מעשו] עוד, כי יש לו על מי לסמוך לשמור אותו מכל פגעים רעים לא יארע לו שום דבר רע כלל".

(פ' וישלח)